
ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՎ ՄԱՍՆԱՎՈՐ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴԻ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ

ՎԱՐԴՈՒՅԻ ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ

Աշխարհի շուկայական ինստիտուտների գործունեությունը հիմնված է երկու առաջատար համակարգերի վրա. ԱՄՆ-ի համակարգը կողմնակից է ազատ շուկայական մրցակցության, իսկ Եվրոպայինը սոցիալական կողմնորոշման: Սակայն դրանցից ոչ մեկը 21-րդ դարի առաջին տասնամյակի ճգնաժամային երևույթների սկզբնական փուլում չկարողացավ առաջարկել հակազդեցության արդյունավետ միջոցներ: Այնուամենայնիվ, տնտեսության վրա ներգործելու հզոր լծակներ ունեցող պետությունները ճգնաժամի պայմաններում դարձան միակ գործուն խոչընդոտը ֆինանսատնտեսական փլուզման ճանապարհին:

Ճգնաժամի փուլում տնտեսությանը պետական լայնածավալ միջամտության դրական էֆեկտը դառնում է բացասական կայուն երկարաժամկետ տնտեսական աճի փուլում: Ընդ որում, դեռևս չեն գտնվել համոզիչ փաստարկներ, անկախ տնտեսական դինամիկայի փուլից, մասնավոր սեփականության իրավունքների պաշտպանության՝ որպես արդյունավետության, երկարաժամկետ ներդրումների և տնտեսական աճի ինստիտուցիոնալ միջավայրի հիմքի նշանակության վերաբերյալ հիմնադրույթի դեմ:

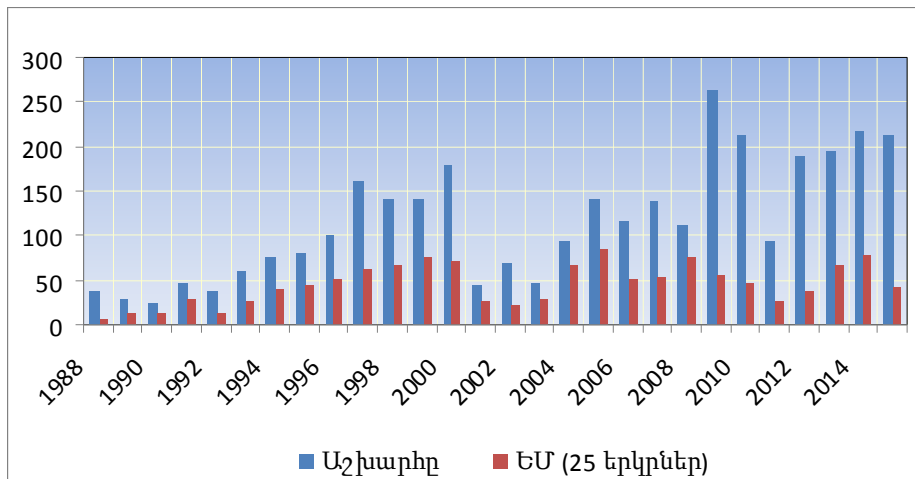
Տնտեսագիտական տեսությունում մանրամասն քննարկվում են պետությունների կողմից մասնավոր բարիքների (ապրանքների և ծառայությունների) արտադրության և առևտրային հիմունքներով դրանց իրացման պատճառները: Այսպես, Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո միջազգային շուկաներում սրված մրցակցությունը, ինչպես նաև սոցիալիստական և ձախ վերափոխական կուսակցությունների իշխանության գլուխ անցնելը, որոնց ծրագրերում որպես առաջնահերթ խնդիր դրված էր պետական ակտիվության ընդլայնումը, եվրոպական շատ երկրների կառավարություններին մղեցին ազգայնացնել տնտեսության կարևոր ոլորտների մի շարք ընկերություններ՝ դրանց արմատական արդիականացման, տեխնիկական հիմքի նորոգման և մրցունակության էական բարձրացման նպատակով: Օրինակ՝ Մեծ Բրիտանիայում լեյբորիստական կառավարության կողմից անցկացված ազգայնացումը հանգեցրեց տնտեսությունում պետական հատվածի բաժնի 20 %-ից ավելի աճի, որը մնաց բավականին բարձր

մակարդակի վրա ավելի քան երեք տասնամյակներ շարունակ¹:

Սեփականության ապապետականացման միտումը դրսևորվեց հատկապես 1970-1980-ականներին: 1980-ականների սկզբին զարգացած արդյունաբերությամբ երկրներում պետական հատվածի միջին տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում հասնում էր մոտ 9 %-ի, իսկ 1997 թ. նվազեց մինչև 5 %: Զարգացող առավել աղքատ երկրների խմբում նշված բաժինը նվազեց 15 %-ից (1980 թ.) մինչև 7 %-ի (1997 թ.): Արևմտյան Եվրոպայի երկրներում տնտեսության որոշ ճյուղերի ազգայնացումից անցումը մասնավորեցման մեծապես պայմանավորված էր ընտրություններում առավել պահպանողական քաղաքական կուսակցությունների հաղթանակով: 2000 թ. սկզբներից մասնավորեցվում են պետությանը պատկանող օգտակար հանածոների, առաջին հերթին՝ նավթի և գազի հանքավայրերը, մշակվել են երկաթուղային տրանսպորտի, փոստային բանկերի համակարգի մասնավորեցման նախագծեր: Նման միտումներ նկատվեցին նաև զարգացող շատ երկրներում: Դիտարկենք նշված փոփոխությունների ծավալների դինամիկան (տե՛ս նկ. 1):

Նկար 1

**Հաստիքը մասնավորեցումից (մլրդ դոլ.)
Աշխարհը և ԵՄ 25 երկրները (1988 թ.-2015 թ. օգոստոս)**

Աղբյուրը՝ The Privatization Barometer Report 2014/2015, էջ 11:

Պետք է նշել, որ Մերձավոր և Միջին Արևելքի, Աֆրիկայի մի շարք երկրների ազդեցիկ քաղաքական կուսակցությունների ծրագրերում տեղ են գտնում տնտեսության կարևոր ճյուղերում պետական սեփականության պահպանման և ամրապնդման առաջարկներ:

2013 թ. և 2014 թ. աշխարհում իրականացվել են մասնավորեցման խոշոր գործարքներ: 2013 թ. դրանք կառավարություններին ապահովել

¹ Տե՛ս **Meggison W. L.**, The Financial Economics of Privatization. Oxford: Oxford University Press, 2005, էջ 12:

են 193,7 մլրդ դոլ. (146,2 մլրդ եվրո) համախառն մուտքեր ամբողջ աշխարհում, որն ավելի բարձր էր 2012 թ. 189,4 մլրդ դոլ. (145,7 մլրդ եվրո) ցուցանիշի համեմատ: 2014 թ. մասնավորեցումից ստացված 218,8 մլրդ դոլ. (165,5 մլրդ եվրո) հասույթը երկրորդ ամենաբարձր ցուցանիշն էր, իսկ 2014 թ. չորրորդ եռամսյակում արագ թափ ստացած մասնավորեցման խոշոր գործարքները շարունակվեցին ամբողջ աշխարհում 2015 թ.: Բաժնետոմսերի թողարկման միջոցով մասնավորեցմանը բաժին է ընկնում 2013 թ. հասույթի ընդհանուր արժեքի ավելի քան երեք քառորդը (77 %), 2014 թ. հասույթի 91 %-ը և 2015 թ. հունվար-օգոստոս ամիսների հասույթի 94 %-ը, իսկ մնացածը բաժին է ընկնում աճուրդներին, բաժնետոմսերի փաթեթի նպատակային վաճառքներին, փոխարկելի պարտատոմսերի առաջարկին և ակտիվների վաճառքին²:

2013 թ., 2014 թ. և 2015 թ. մասնավորեցնող երկրների մեջ առաջատար է Չինաստանը, որը 2013 թ. ապահովել է 41,308 մլրդ ԱՄՆ դոլ. (31,301 մլրդ եվրո), 2014 թ.՝ 73,6 մլրդ ԱՄՆ դոլ. (մոտ 55,7 մլրդ եվրո) և 2015 թ. առաջին ութ ամիսներին՝ ապշեցուցիչ 133,3 մլրդ ԱՄՆ դոլ. (123 մլրդ եվրո) հասույթ: 2014 թ. և 2015 թ. ութ ամիսներին Չինաստանի մասնավորեցումների ընդհանուր արժեքները կազմել են համաշխարհային մասնավորեցման ընդհանուր արժեքների համապատասխանաբար գրեթե մեկ երրորդը և երկու երրորդը (տե՛ս աղյուսակ 2):

Աղյուսակ 1

ԵՄ երկրների դասակարգումն ըստ մասնավորեցումից ստացված հասույթի 2014 թ. և 2015 թ. (31.08.2015 թ. դրությամբ)

2014 թ. Երկիրը	Գործարքների թիվը	Արժեք (մլրդ եվրո)	Արժեք (մլրդ դոլ.)
Միացյալ Թագավորություն	20	12,987	17,176
Հունաստան	4	9,643	13,016
Իսպանիա	12	8,241	10,744
Իտալիա	9	5,467	7,338
Ֆրանսիա	19	5,448	7,245
Ֆինլանդիա	6	4,194	5,786
Պորտուգալիա	4	1,577	1,832
Նիդերլանդներ	4	2,350	3,078
Դանիա	1	1,466	2,007
Կիպրոս	2	1,335	1,774
10 այլ երկրներ	36	6,567	8,415
2014 թ., ԵՄ 20 երկրներ	117	59,275	78,411

² Տե՛ս **William L. Megginson**, Privatization Trends and Major Deals in 2014 and Two-Thirds 2015, The PB Report 2014/2015, էջ 5:

2015 թ. հունվար- օգոստոս/ Երկիրը	Գործարքների թիվը	Արժեք (մլրդ եվրո)	Արժեք (մլրդ դոլ.)
Միացյալ Թագավորություն	8	12,116	14,614
Շվեդիա	2	7,673	8,161
Իտալիա	3	6,185	6,871
Իսպանիա	2	4,582	5,180
Գերմանիա	2	2,555	2,791
Ֆրանսիա	2	1,216	1,354
Նիդերլանդներ	1	1,122	1,272
Իռլանդիա	3	1,036	1,133
4 այլ երկրներ	7	0,747	0,835
2015 թ. հունվար- օգոստոս, ԵՄ 12 երկրներ	30	37,232	42,211

Աղբյուրը՝ Securities Data Corporation (SDC) New Issues and Mergers and Acquisitions database, 2014 and 2015 (through August), էջ 15:

Միացյալ Թագավորությունը երկրորդ առաջատար մասնավորեցնող երկիրն է ինչպես 2014 թ. ընթացքում [17,2 մլրդ ԱՄՆ դոլար (13,0 մլրդ եվրո)], այնպես էլ 2015 թ. հունվար-օգոստոսին [14,6 մլրդ ԱՄՆ դոլար (12,2 մլրդ եվրո)]: 2014 թ. և 2015 թ. առաջին ութ ամիսներին ԵՄ երկրների կառավարությունների կողմից մասնավորեցումից ստացված համապատասխանաբար՝ 78,4 մլրդ ԱՄՆ դոլ. (59,3 մլրդ եվրո) և 42,2 մլրդ ԱՄՆ դոլ. (37,2 մլրդ եվրո) դրամական մուտքերը կազմում են զրոբալ ընդհանուր ցուցանիշի համապատասխանաբար 35,8 %-ը և 19,8 %-ը, որոնք ցածր են համաշխարհային ընդհանուր ցուցանիշում ԵՄ երկարաժամկետ միջին կշռից 43,7 %-ից (տե՛ս աղյուսակ 1, վերջին 4 ամսվա տվյալները ներառված չեն):

Երեք և կես տարիների ընթացքում՝ 2012 թ. հունվարից մինչև 2015 թ. օգոստոսը ներառյալ, ամբողջ աշխարհի կառավարությունները մասնավորեցրել են ավելի քան 812 մլրդ դոլ. (644 մլրդ եվրո) արժողությամբ ակտիվներ: 2009 թ. հունվարից ի վեր մասնավորեցման ընդհանուր արժեքը գերազանցում է 1,3 տրիլիոն դոլարը, որը շատ ավելին է, քան 1979 թ. Մ. Թեոչերի նախաձեռնած մասնավորեցման նոր դարաշրջանի որևէ համեմատելի ժամանակահատվածում: Բացի այդ, մասնավորեցման այս ալիքն արագ թափ է ստանում, քանի որ մի շարք երկրներ՝ Չինաստանը (մանրածախ բաշխիչ ցանցեր), Մեծ Բրիտանիան (բանկերում պետական ամբողջ բաժնեմասի վաճառք նույնիսկ ավելի ցածր գնով, քան վճարվել էր դրանք փրկելու համար 2008-2009 թթ. ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի ընթացքում, ինչպես նաև Արքայական փոստի (Royal Mail) և 4-րդ հեռարձակող ալիքի մասնավորեցում), Ավստրալիան (էլեկտրաէներգիայի բաշխիչ ցանցեր, ենթակառուցված-

քի և ֆինանսական ակտիվներ), Թուրքիան (էլեկտրաէներգիա արտադրող և բաշխող ընկերություններ, նավահանգիստներ, երկրի ազգային խաղատների ընկերությունը), Հնդկաստանը (ածխագործության մենաշնորհը, նավթային կորպորացիան, էներգետիկ ընկերություններ), Պակիստանը (ավիաընկերություն, էլեկտրաէներգիայի ընկերություններ), Ճապոնիան (ավիաընկերություն, ծխախոտագործական ընկերություն, Ճապոնիայի փոստը, Օսակայի օդանավակայանը, «Ինֆեքս» նավթային ընկերությունը) և Ռուսաստանի Դաշնությունը մեկնարկում են օտարման նոր խոշոր ծրագրեր³:

2013-2014 թթ. Ռուսաստանը ստացավ 11,52 մլրդ դոլար (9,93 մլրդ եվրո) հասույթ վաճառելով մի շարք ընկերությունների բաժնեմասերը, և կառավարությունը դեռևս պահպանում է բավականին մեծ բաժնեմաս: Ռուսաստանի կառավարությունը հայտարարել է, որ մտադիր է վաճառել երկաթուղային կոնտեյներներ արտադրող «Տրանսկոնտեյներ» ընկերությունը, Ռուսական երկաթգծի, Նովոռոսիյսկի առևտրային նավահանգստի ավելի շատ բաժնետոմսեր, իսկ «Ռոսնեֆտ», «Գազպրոմ» կամ Ռուսաստանի տնտեսությունում գերակայող այլ խոշոր պետական ձեռնարկությունների վերահսկիչ փաթեթների վաճառքը քիչ հավանական է: 2016 թ. դեկտեմբեր ամսին Ռուսաստանի կառավարությունն անսպասելիորեն որոշեց վաճառել «Ռոսնեֆտի» 19,5 տոկոս մասնաբաժինը օտարերկրյա ներդրողների: Սակայն երկրի խոշորագույն նավթային ընկերությունը շարունակելու է վերահսկվել պետության կողմից⁴:

2012-2015 թթ. ժամանակահատվածը աշխարհում «ճշմարիտ մասնավորեցման» թերևս ամենաբարձր այս չորս տարիներն են, որոնք ուղղված չէին 2008-2009 թթ. ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի ընթացքում ձախողված ընկերություններին կառավարությունների կողմից օգնելու նպատակով ձեռք բերված բաժնետոմսերի հետգնմանը:

Չինաստանը գլխավորել է բոլոր երկրները 2013 թ., 2014 թ. և 2015 թ. հունվար-օգոստոսին, մինչդեռ 2009-2010 թթ. և 2012 թ. առաջատար Միացյալ Նահանգները 2013 թ. զբաղեցրել է 11-րդ, 2014 թ.՝ 7-րդ, իսկ 2015 թ.՝ 4-րդ տեղը: Չինական սեփականաշնորհման հասույթի մեծ մասը ստացվել է պետական ձեռնարկությունների նոր թողարկած (առաջնային) բաժնետոմսերի հասարակական և մասնավոր տեղաբաշխման առաջարկներից, որոնք պետության բաժնեմասը նվազեցրել են միայն անուղղակիորեն՝ ավելացնելով տեղաբաշխված բաժնետոմսերի ընդհանուր թիվը: 2014 թ. և 2015 թ. առաջին ութ ամիսների ընթացքում երկրորդ խոշորագույն մասնավորեցնողը Միացյալ Թագավորությունն էր, որը 2014 թ. ստացավ 17,18 մլրդ դոլար (12,99 մլրդ եվրո) 20 գոր-

³ Տե՛ս «Planned Sales in Late 2015 and Beyond», The PB Report 2014-15, էջ 29:

⁴ Տե՛ս **Alexei Lossan**, Russia sells \$11 billion in Rosneft shares to Glencore and Qatar, RBTH.com (9 դեկտեմբերի 2016 թ.):

ծարքների միջոցով, իսկ 2015 թ. իրականացրեց 8 վաճառք 14,61 մլրդ դրլ. (12,12 մլրդ եվրո) արժույթյամբ:

Աղյուսակ 2

**Ոչ ԵՄ երկրների դասակարգումն ըստ մասնավորեցումից ստացված հասույթի
2014 թ. և 2015 թ. (31.08.2015 թ. դրությամբ)**

2014 թ./ Երկիրը	Գործարքների թիվը	Արժեք (մլրդ եվրո)	Արժեք (մլրդ դրլ.)
Չինաստան	189	55,697	73,617
Ավստրալիա	18	9,749	12,611
Թուրքիա	4	7,332	10,000
Միացյալ Նահանգներ	10	7,342	9,755
Սաուդյան Արաբիա	4	6,113	7,617
Ռուսաստանի Դաշնություն	18	4,901	6,670
Հնդկաստան	20	3,145	4,271
Ճապոնիա	4	3,007	3,902
Հարավային Կորեա	11	2,019	2,643
Մալազիա	8	1,335	1,821
Կանադա	8	1,096	1,459
ԱՄԷ-Դուբայ	1	0,732	1,000
Նոր Զելանդիա	2	0,629	0,871
15 այլ երկրներ	31	3,146	4,155
2014 թ., Ոչ ԵՄ 28 երկրներ	328	106,243	140,392
2014 թ., Աշխարհի 48 երկրներ	445	165,518	218,803

2015 թ. հունվար-օգոստոս/ Երկիրը	Գործարքների թիվը	Արժեք (մլրդ եվրո)	Արժեք (մլրդ դրլ.)
Չինաստան	247	123,004	133,277
Հնդկաստան	25	10,652	12,161
Միացյալ Նահանգներ	10	10,561	11,339
Սաուդյան Արաբիա	2	2,742	3,052
Մալայզիա	7	1,956	2,148
Ինդոնեզիա	4	1,833	2,112
Հարավային Կորեա	6	1,168	1,256
Թաիլանդ	4	1,015	1,119
Պակիստան	2	1,001	1,069
11 այլ երկրներ	13	3,357	3,339
2015 թ. հունվար-օգոստոս Ոչ ԵՄ 20 երկրներ	320	157,289	170,872
2015 թ. հունվար-օգոստոս Աշխարհի 32 երկրներ	350	194,521	213,083

Աղբյուրը՝ Securities Data Corporation (SDC) New Issues and Mergers and Acquisitions database, 2014 and 2015 (through August), էջ 19:

Վերջին տարիներին պետական կապիտալիզմի վերելքը կարևորել է պետության դերը տնտեսությունում: Պարսից ծոցի համագործակցության խորհրդի (GCC, որի կազմում են Սաուդյան Արաբիան, Քուվեյթը, Օմանը, Բահրեյնը, Քաթարը և Միացյալ Արաբական Էմիրությունները) երկրներում պետության գլխավոր գործառույթը նավթի և գազի արտահանումից ստացված գերշահույթի վերաբաշխումն է տնտեսությունում: Այդ երկրներում պետությունը իր գործունեությունը ֆինանսավորելու համար հարկադրված չէ հարկել տեղական տնտեսությունը: Նավթարդյունաբերությունը միակ ոլորտը չէ, որտեղ առկա է պետական գերիշխանություն: Այն ընդգրկում է նաև տնտեսության այլ ոլորտներ՝ անշարժ գույքի, հեռահաղորդակցության, շինարարության, էլեկտրաէներգետիկայի, տրանսպորտի, ագրոբիզնեսի, կրթական և առողջապահական համակարգերը: Կառավարությունները և պետության կողմից հովանավորվող ներդրումային ֆոնդերն ունեն մասնաբաժիններ տարածաշրջանի բոլոր ընկերությունների ավելի քան մեկ երրորդում: Պետական մարմինների մասնաբաժինները տատանվում են 13 %-ից (Քուվեյթ) մինչև 35 % (Սաուդյան Արաբիա), միջինը՝ 29 %: Ծառայությունների ոլորտի մեծ մասը մասնավոր սեփականություն է⁵:

Թեպետ Պարսից ծոցի տարածաշրջանի երկրներում պետական սեփականություն հանդիսացող ձեռնարկությունները ընդհանուր առմամբ համարվում են շահութաբեր և արագ զարգացող, այնուամենայնիվ տնտեսական դիվերսիֆիկացման անհրաժեշտություն է առաջանում, քանի որ պետական վերաբաշխման գործող մոդելը նպաստում է տեղական բնակչության համեմատաբար փոքր մասի ներգրավմանը տնտեսական գործունեությունում: Այս նպատակով անհրաժեշտ են պետության ավելի քիչ մասնակցություն և մասնավոր հատվածի ավելի մեծ ավանդ տնտեսությունում, ինչին կարելի է հասնել մասնավորեցման միջոցով: Մասնավորեցման նախաձեռնություններ են նկատվում Աբու Դաբիում՝ կոմունալ ծառայությունների մասնավորեցում, Քուվեյթում՝ էներգետիկ ոլորտի մասնավորեցում: Բահրեյնում մասնավորեցման գործընթացը կառավարելու նպատակով ստեղծվել է սեփականաշնորհման գլխավոր խորհուրդ: Օմանում կառավարությանը հնարավորություն է տրվում ունենալու «ոսկե մասնաբաժին» մասնավորեցվող ընկերությունում: Ներկայումս ընթանում են Սաուդյան Արաբիայի ավիատոլիների մասնավորեցման ծրագրերը: Մասնավորեցման գործընթացը հիմնականում խոչընդոտվում է բարեփոխումների համար անհրաժեշտ նախադրյալների բացակայության պատճառով, ինչպիսիք են զարգացած ֆոնդային շուկան, օրենսդրական ենթակառուցվածքը, ֆինանսական ծառայությունների կատարելագործված համակարգը և այլն: Ակտիվորեն իրականացվում են ար-

⁵ See **Narjess Boubakri**, *The role of the State and SWFs in the GCC Economies*, The PB Report 2013, էջ 38:

Ժեթդթերի շուկայի զարգացման իրավական բարեփոխումներ, վերացվել են որոշ կարգավորիչ և վարչական խոչընդոտներ ոչ նավթային արդյունաբերությունը խթանելու նպատակով, բայց պետության դերը տնտեսությունում շարունակում է մնալ վճռորոշ: Հաշվի առնելով բարեկեցության ապահովման պետության դերը՝ այս երկրներում մասնավորեցումը չի համարվում անհրաժեշտություն, ոչ էլ դիտվում է որպես բարեփոխում, այլ ընդամենը՝ որպես որոշակի ընկերությունների վերակազմավորում:

Անցումային տնտեսությունների զարգացման օրինաչափությունները դիտարկելիս կարելի է հետևել մասնավորեցման ծավալների և, ընդհանուր առմամբ, շուկայական բարեփոխումների արդյունավետության փոխկապվածությանը (տե՛ս աղյուսակ 3): Համաշխարհային փորձը ցույց է տալիս, որ շուկայական հարաբերությունների հաջող զարգացման համար կան մի շարք ինստիտուցիոնալ նախադրյալներ, այդ թվում՝ սեփականության իրավունքների առկայությունը, պայմանագրերի կատարման երաշխիքները՝ ժամանակին դատական որոշումների ընդունման հնարավորությամբ, որոնք հիմնվում են օրենքի և ոչ թե անհատական նախասիրությունների կամ քաղաքական նկատառումների վրա, կարգավորումը, որի հիմքում ընկած են ինչպես ներդրողների, այնպես էլ սպառողների փոխադարձ շահերի լուծումները օրենքի գերակայությամբ և ի վերջո՝ կանխատեսելի և պրոֆեսիոնալ պետական վարչակազմը:

Այդ պայմանների առկայության դեպքում պետությունը կարող է ապավինել օտարերկրյա ներդրողների հետաքրքրության բարձրացմանը և մասնավորեցման հաջող գործարքների իրականացմանը: Նշված պայմաններն ավելի առկա են (կամ հնարավոր էր զարգացնել) այն երկրներում, որոնք հարակից են Արևմտյան Եվրոպայի զարգացած շուկայական տնտեսություններին: Այսպիսով կարելի է եզրակացնել, որ մասնավորեցման հաջողության վրա ազդել են նաև աշխարհագրական, պատմական, տնտեսական և մշակութային գործոնները:

Օրինակ՝ Էստոնիայում համապարփակ և հաջող իրականացված սեփականաշնորհումը նպաստեց, որ երկրում շուկայական բարեփոխումներն արագ և արդյունավետ ընթանան: Սակայն այդ երկիրը, բացի վերը նշված պայմաններից, ուներ սեփականաշնորհմանը նպաստող լրացուցիչ գործոններ՝ աշխարհագրական դիրք, Արևմուտքի հետ նախորդ սերունդներից պահպանված գործարար շփումներ, պատմականորեն ձևավորված ծանոթություն արևմտյան երկրների իրավական համակարգին, ԳԴՀ-ում իրականացված մասնավորեցման գերմանական մոդելի ընտրություն և պատրաստակամություն՝ Գերմանիայից ընդունելու էական տեխնիկական աջակցություն:

Մասնավոր հատվածի բաժինը ՀՆԱ-ում* (%)

Երկիրը/ Տարածաշրջանը	1990	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
Կենտրոնական Եվրոպա											
Հունգարիա	25	40	55	70	80	80	80	80	80	80	80
Չեխիա	10	30	65	75	75	80	80	80	80	-	-
Սլովակիա	10	30	55	70	75	80	80	80	80	80	80
Լեհաստան	30	45	55	60	65	70	75	75	75	75	75
Սլովենիա	15	30	45	55	60	65	65	65	65	70	70
Խորվաթիա	-	25	35	50	55	60	60	65	65	70	70
Հարավարևելյան Եվրոպա											
Ալբանիա	-	10	50	75	75	75	75	75	75	75	75
Բուլղարիա	10	25	40	55	65	70	70	75	75	75	75
Ռումինիա	15	25	40	55	60	60	65	70	70	70	70
Մերձբալթյան երկրներ											
Էստոնիա	10	25	55	70	70	75	80	80	80	80	80
Լիտվա	10	20	60	70	70	70	75	75	75	75	75
Լատվիա	10	25	40	60	65	65	70	70	70	70	70
ԱՊՀ (եվրոպական մաս)											
Ռուսաստան	5	25	50	60	70	70	70	70	65	65	65
Ուկրաինա	10	10	40	50	55	60	65	65	65	65	60
Մոլդովա	-	10	20	40	50	50	55	55	65	65	65
Բելառուս	-	10	15	15	20	20	25	25	25	30	30
Անդրկովկաս											
Հայաստան	-	35	40	50	60	60	70	75	75	75	75
Վրաստան	-	15	20	50	60	60	65	65	70	75	75
Ադրբեջան	-	10	20	25	45	45	60	60	60	75	75
Կենտրոնական (Միջին) Ասիա											
Ղրղըզստան	-	20	30	50	60	60	65	75	75	75	75
Ղազախստան	-	10	20	40	55	60	65	65	65	70	65
Տաջիկստան	-	10	15	30	30	40	50	50	55	55	55
Ուզբեկստան	-	10	20	40	45	45	45	45	45	45	45
Թուրքմենստան	-	10	15	20	25	25	25	25	25	25	25

Աղբյուրը՝ European Bank for Reconstruction and Development.
Transition Reports (2001-2011)*:

* Ըստ ՎԶԵԲ-ի ընդունած ընթացակարգի՝ մասնավոր հատվածի բաժինը ՀՆԱ-ում հաշվարկվում է պաշտոնական (պետական) և ոչ պաշտոնական աղբյուրներից ստաց-

Այն երկրները, որտեղ տեղի ունեցավ լայնածավալ մասնավորեցում (Հունգարիա, Չեխիա, Սլովակիա, Էստոնիա, Լեհաստան), արդեն 1990-ականների կեսերին առանձնանում էին ՀՆԱ-ում մասնավոր հատվածի մեծ բաժնով, ինչպես նաև օտարերկրյա ներդրումների ներգրավման բարձր մակարդակով: Ավելին, այդ երկրներում նկատվեցին արտադրության առավել աշխուժացում և ՀՆԱ-ի աճի բարձր տեմպեր: Միննույն ժամանակ, Հարավարևելյան Եվրոպայի և ԱՊՀ երկրներին ավելի շատ բնորոշ էր արտադրության անկման և մակրոտնտեսական անկայունության երկար ժամանակահատվածը: Զգալի դժվարություններ առաջացան բուն սեփականաշնորհման գործընթացում, երբ անհնար էր գտնել վերակառուցման պատրաստ նոր սեփականատերեր, առկա էր նաև կոռուպցիայի բաղադրիչը սեփականաշնորհման գործարքներում:

1990-ական թթ. արդյունաբերական 15 զարգացած և 10 զարգացող երկրներում 78 խոշորագույն ընկերությունների մասնավորեցման գործընթացը վերլուծելիս հետազոտողները համեմատել են ընկերությունների միջև մասնավորեցումը և դրանից հետո 3 տարիների գործունեության վիճակագրական ցուցանիշները: Հետազոտության հեղինակների կարծիքով, մասնավոր ձեռնարկատիրության անցնելու շնորհիվ հաջողվել է ապահովել աշխատանքի և կապիտալի տեսակարար ծախսերի կրճատում: Բոլոր հաշվարկները վկայում են նշանակալի դրական էֆեկտի առկայության մասին⁶:

Ավելի կարճ ժամանակահատվածներում տնտեսության մասնավոր և պետական հատվածների հարաբերակցության վրա ազդում են նաև գործարար պարբերաշրջանի զարգացման առանձնահատկությունները: Օրինակ, 2008-2009 թթ. համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի ընթացքում շատ երկրներում պետությունը մի շարք խոշոր մասնավոր ընկերությունների տրամադրեց զգալի ֆինանսական օգնություն ընդ որում՝ դրա դիմաց ստանալով դրանց բաժնետոմսերի «ծանրակշիռ» փաթեթը: Ավելին, շատ երկրներ իրականացրին ազգայնացման հակաճգնաժամային միջոցառումներ, որոնց շրջանակներում ծախսեցին մոտ 1,4 տրլն դոլ.՝ ընկերությունների կապիտալացման և մոտ 880 մլրդ դոլ. նոր ակտիվներ ձեռք բերելու համար:

2010-2011 թթ. շատ երկրների կառավարություններ վերադառնում են պետական հատվածի չափերի սահմանափակման ծրագրերին (տե՛ս նկ. 1): Այսօր պաշտոնապես սնանկ հայտարարվելուց «փրկված» շատ

ված տվյալների հիման վրա: Բաժինը ներառում է գրանցված մասնավոր ընկերությունների ստացած եկամուտը ինչպես պաշտոնապես հաշվառվող, այնպես էլ չհաշվառվող գործունեությունից՝ դրա մասին հավաստի տեղեկատվության առկայության դեպքում: Մասնավոր ընկերություններ են համարվում բոլոր ձեռնարկությունները, որոնց բաժնետոմսերի վերահսկիչ փաթեթը գտնվում է մասնավոր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձանց սեփականության ներքո:

⁶ Sté u D'Souza J., Megginson W., The Financial and Operating Performance of Newly Privatized Firms in the 1990s // Journal of Finance. 1999. Vol. 54, էջ 1397-1438:

ընկերություններում, ինտենսիվորեն փոխվում են ղեկավարման մեթոդները և ղեկավարների կազմը, իսկ կառավարությունները մշակում են ընկերությունների հետագա մասնավորեցման ծրագրեր՝ դրանց գործունեության արդյունավետությունը էապես բարձրացնելու համար:

Անցումը պետական սեփականության թույլ է տալիս ընդլայնել բյուջետային սահմանափակումների շրջանակները և տեխնիկական վերազինման պայմաններ ստեղծել ճյուղի ձեռնարկությունների համար: Այդուհանդերձ, ինչպես վկայում է շատ երկրների փորձը, պետական ընկերությունների երկարաժամկետ գործունեությունը հաճախ ի հայտ է բերում վատնողականության ուժգնացում ըստ շուկայական արդյունավետության չափանիշների: Հանրային հատվածում, որպես կանոն, կենտրոնացած են ազգային անվտանգության տեսանկյունից ռազմավարական համարվող ճյուղերը: Դրանով իսկ նախապես ենթադրվում է այդ ճյուղերի կարգավորման այլ նկատառումների (օրինակ՝ ռազմավարական, ռազմաքաղաքական) գերակայություն: Դա հատկապես հստակ դրսևորվում է երկկողմանի մոնոպոլիստական իրավիճակում, երբ պետությանը պատկանող ընկերությունն արտադրանք է թողարկում կառավարության գերատեսչությունների պատվերով:

Պետական խոշոր ձեռնարկությունների «արտոնյալ» վիճակը, մրցակցային ուժերի ճնշումից պաշտպանվածությունը թուլացնում են դրանց ոչ միայն զգայունությունը շուկայական ազդանշանների և կարգապահության հանդեպ, այլև ծախքերի կրճատման խթանները՝ ուժեղացնելով կառավարիչների հակվածությունը պետական ձեռնարկությունների կողմից մասնավոր օգուտների տրամադրման շրջանակի ընդլայնմանը և ռենտա-որոնողական վարքին: Մրցակցության սահմանափակումը ոչ լիարժեք պայմանագրային հարաբերությունների դեպքում հանգեցնում է նրան, որ պետական ֆիրմաներում կառավարող անձնակազմի (մասնավոր ընկերությունների կառավարիչների համեմատ) ռազմավարությունը հաճախ ոչ ստեղծագործ է, միատեսակ որոշումներ են ընդունվում: Նման ֆիրմաների կառավարիչները համեմատաբար քիչ են ուշադրություն դարձնում արտադրության ծախքերը կրճատող նորարարություններին:

Պետական կարգավորման արդյունավետությունը նվազեցնող պատճառներից են նաև բավականին ամուր ինստիտուցիոնալ կապերը, որոնք հաճախ ձևավորվում են կառավարության և համեմատաբար նվազ արդյունավետ ընկերությունների միջև, որոնք, որպես կանոն, ակտիվորեն ֆինանսավորում են իրենց հետ կապված քաղաքական գործիչների ընտրարշավը: Նման պայմաններում վերջիններն էլ շահագրգռվում են ավելի աջակցելու «իրենց»՝ թեկուզ ոչ արդյունավետ գործող ընկերություններին: Դա հատկապես վերաբերում է ոչ բավականաչափ արդյունավետ հսկա կորպորացիաներին:

Պետական ընկերությունների գործունեությունը ռազմավարական ճյուղերում բնութագրվում է դրանց գործունեության իրական արդյունքների մասին տեղեկատվության մոնոպոլացմամբ: Մ. Ֆիչիոն ուսումնասիրել է այն ընկերությունների գործունեության առանձնահատկությունները, որտեղ թոփ մենեջերների թվում են խոշոր քաղաքական գործիչներ (նախարարներ, պատգամավորներ և այլն): Նա դրանք անվանում է «ֆիրմաներ, որոնք ունեն քաղաքական կապեր»: Հեղինակի հաշվարկներով, այն պետություններում, որտեղ մեծ է քաղաքական կապեր ունեցող ֆիրմաների տեսակարար կշիռը, նվազ թափանցիկ են տնտեսական գործառնությունները, և համեմատաբար բարձր է կոռուպցիայի մակարդակը⁷: Պետական հասվածք, որպես կանոն, առաջացնում է մրցակցության պայմանների անհավասարություն և ոչ շուկայական հարաբերություններ:

Տնտեսական զարգացման ընդհանուր պայմանների փոփոխությունը կարող է նվազեցնել կենտրոնացված կարգավորման անհրաժեշտությունը, սակայն բյուրոկրատական ապարատը նախկինի պես հետաքրքրված է իր գործառույթների հետագա ընդլայնմամբ: Այն հանգամանքը, որ խոշոր վարկային հաստատությունները և ոչ ֆինանսական կորպորացիաները դժվար իրավիճակներում կարող են հույսը դնել պետության լուրջ աջակցության վրա, վսահություն է ներշնչում: Դա էապես խախտում է ֆինանսական շուկաներում ձևավորվող գների համակարգը: Խոշոր ներդրումային և առևտրային բանկերին պետական աջակցությունը, ըստ էության, հանգեցնում է մասնավոր և հասարակական ծախքերի անհամապատասխանության, որը պայմանավորված է ռիսկի արհեստականորեն իջեցված մակարդակով: 2007-2009 թթ. փոխառուների սնանկացումների մեծ ալիքը և իրական ու ֆինանսական ակտիվների զգալի արժեզրկումը վկայում են իրական ռիսկերի թերագնահատման մասին:

Պետական և մասնավոր ընկերությունների արդյունավետության համեմատական վերլուծությունը հնարավոր է, եթե դրանք թողարկում են համասեռ արտադրանք, հակառակ պարագայում (արտադրանքի տարբեր տեսականի, շուկայական պահանջարկի ոչ միատեսակ կառուցվածք, ծախքերի հաշվարկի անհամատեղելի մեթոդներ և այլն) խիստ դժվարանում է: Ավելին, վերջին տասնամյակներում մի շարք ճյուղերում իրականացված էմպիրիկ հետազոտությունների արդյունքները վկայում են մասնավոր ձեռնարկությունների համեմատաբար բարձր արդյունավետության մասին:

Է. Բորդմենը և Է. Վայնինգը, համադրելով մասնավոր և պետական ընկերությունների գործունեության արդյունավետության ավելի քան 50 տարբեր հետազոտությունների և սեփական հաշվարկների արդ-

⁷ Stéu Ficcio M., Politically Connected Firms // American Economic Review. 2006. Vol. 96, էջ 369-386:

յունքները, հանգել են այն եզրակացության, որ տնտեսական գործառնությունների արդյունավետության գործոնների լայն շրջանակի հաշվառման դեպքում խառը սեփականությամբ արդյունաբերական խոշոր ֆիրմաները և ամբողջությամբ պետությանը պատկանող ֆիրմաներն ունեն էականորեն ավելի ցածր արդյունավետություն, քան նմանատիպ մասնավոր ընկերությունները⁸:

Այստեղից չի հետևում, թե պետության ցանկացած գործունեություն ոչ արտադրողական է, և մասնավոր ձեռնարկատիրությունը պետք է այն ամբողջությամբ դուրս մղի տնտեսական կյանքից: Չէ՞ որ որոշ հանրային բարիքներ կարող է ապահովել միայն պետությունը: Բացի դրանից, պետությունը, օգտվելով կենտրոնացված կառավարման առավելությունից, բավարարում է հասարակության պահանջմունքները նյութական և աշխատանքային ռեսուրսների համեմատաբար ցածր ծախքերով: Ուստի ժամանակակից տնտեսագիտական տեսությունը ենթադրում է, որ գոյություն չունի սեփականության «համընդհանուր» ձև, որը կգերազանցի սեփականության այլ ձևերին ցանկացած երկրում տնտեսության բոլոր ճյուղերում: Այսպես, եթե ձևավորված չէ կարգավորման և վերահսկողության համապատասխան համակարգ, ապա հանրային հատվածում ծառայություններ մատուցող ձեռնարկությունների և բնական մենաշնորհների մասնավորեցումը կարող է վնաս հասցնել սպառողներին:

Խորհրդային Միության կազմալուծումից հետո ՀՀ տնտեսական քաղաքականության առանցքային ուղղություններից էր պետական գույքի մասնավորեցումը: Հայաստանում այն կատարվել է երեք ուղղություններով: Առաջինը գյուղատնտեսական հողերի մասնավորեցումն էր, որով և գործնականում սկսվեցին տնտեսական բարեփոխումները: Այն իրականացվեց շատ կարճ ժամանակահատվածում (1991-1993 թթ.): Սեփականաշնորհման երկրորդ ուղղությունը պետական բնակարանային ֆոնդի մասնավորեցումն էր (1993-1998 թթ.), ինչի շնորհիվ քաղաքացիների ճնշող մասը գրեթե անհատույց դարձավ իր բնակարանի տերը: Երրորդ ուղղությունը պետական ձեռնարկությունների և անավարտ շինարարության օբյեկտների մասնավորեցումն է, որը սկսվել է 1991 թ. մարտին և շարունակվում է առ այսօր:

1991-1997 թթ. ապապետականացվեցին «փոքր» օբյեկտների, սննդի, թեթև, տեղական փայտամշակման արդյունաբերության ձեռնարկությունների և շինարարական համալիրի մեծ մասը, լայն սպառման ապրանքներ թողարկող մեքենաշինական և քիմիական արդյունաբերության ձեռնարկությունները և շինարարական անավարտ օբյեկտները: Հաջորդ փուլում (սկսած 1998 թ. -ից, երբ շրջանառությունից հիմնականում

⁸ Տե՛ս **Boardman A., Vining A.**, Ownership and Performance in Competitive Environments: a Comparison of the Performance of Private, Mixed, and State-owned Enterprises // Journal of Law and Economics. 1989, Vol. 32, էջ 1-33:

դուրս եկան նախկինում բաշխված ապապետականացման սերտիֆիկատները) ապապետականացման տեմպերը ավելի չափավոր էին, սուբյեկտների շրջանակը՝ ավելի լայն (օտարերկրյա ներդրողների ավելի լայն ներգրավման հաշվին): Այդ փուլում սեփականաշնորհվեցին առաջին փուլում չսեփականաշնորհված մեքենաշինական, քիմիական, մետաղագործական ձեռնարկությունները, արդյունաբերության մյուս ճյուղերի միջին և խոշոր ձեռնարկությունները, ինչպես նաև արտադրական (հատկապես տրանպորտն ու կապը) և սոցիալական (առողջապահության, կրթության համակարգերը) ենթակառուցվածքները:

Պլանային տնտեսության հիմքերը շուտափույթ վերացնելու նպատակով մասնավորեցման առաջին փուլը կատարվեց շատ արագ: Հետխորհրդային պետությունների շարքում Հայաստանն առաջինը իրականացրեց հողի սեփականաշնորհումը: Արդյունքում շուրջ 320 հազար գյուղացիական մասնավոր տնտեսություններ գրկվեցին պետական աջակցությունից, արտադրանքի իրացման մեխանիզմներից, գյուղատնտեսական տեխնիկայից և մնացին ձեռքի աշխատանքի հույսին: Մյուս կողմից՝ խնայողությունների արժեզրկման հետևանքով բնակչության մեծ մասը սեփականաշնորհման գործընթացին չմասնակցեց: Սեփականաշնորհման սերտիֆիկատները անվանականից ավելի ցածր արժեքով վաճառվեցին և չվերածվեցին ներդրումների նույնիսկ փոքր և միջին բիզնեսում: Հին և նոր նումենկլատուրայի կողմից ցածր գներով հանրային սեփականության ձեռքբերումը նպաստեց հասարակությունում հարստության և եկամուտների բևեռացմանը:

Հանրապետությունում շուկայական հարաբերությունների ձևավորմանն «արագ անցնելու» քաղաքականության շնորհիվ մի քանի ամիսների ընթացքում հանրապետության բնակչության շուրջ 550 հազար ընտանիքներ դարձան հողի սեփականատերեր, սակայն տարիներով երկարաձգվեց «սեփականության ինստիտուտի» ստեղծումը, որը հնարավորություն կտար սեփականատիրոջ հայեցողությամբ իրականացնելու տիրապետման, տնօրինման և օգտագործման իրավունքները: Մինչև 1995 թ. առկա էին հողի առք ու վաճառքի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները, ինչը վկայում է, որ գործուն չէր սեփականության իրավական ինստիտուտը⁹:

Տնտեսության գրեթե բոլոր ոլորտներում իրականացված պետական գույքի մասնավորեցման ծրագրերի արդյունքում ձևավորվեց սեփականության մասնավոր իրավունքի վրա հիմնված տնտեսություն, որտեղ ՀՆԱ-ի մոտ 85 %-ը ստեղծվում է մասնավոր հատվածում: Մասնավորեցումից ստացված մուտքերը կազմել են 108,5 մլն ԱՄՆ դոլար, 165407,7 մլն ՀՀ դրամ, որից 63788,7 մլն դրամը սեփականաշնորհման սերտիֆիկատներով օտարված գույքի արժեքն է: Ընդ որում, 01.01.2015

⁹ Տե՛ս Հ. Մարգարյան, Ա. Մարկոսյան, Հայաստանի տնտեսության վերափոխումները և վերելքի հեռանկարները, Եր., 2014, էջ 179:

թ. դրությամբ մասնավորեցվել է 7309 «փոքր» օբյեկտ, 2037 միջին և խոշոր ձեռնարկություն և 101 շինարարական անավարտ օբյեկտ: 01.01.2015 թ. դրությամբ լուծարվել է 725, սնանկացման գործընթացում է գտնվել 212 պետական կազմակերպություն¹⁰:

Ինչպես հողի և գյուղատնտեսական տեխնիկայի, այնպես էլ պետական գույքի մասնավորեցման հետևանքով (ԽՍՀՄ-ում, բացի գերակշռող պետական սեփականությունից, առկա էր նաև կոլտնտեսային և անձնական օժանդակ սեփականություն) պետական սեփականության փոխարեն գրեթե համատարած ձևավորվեցին մասնավոր և մասնավոր-պետական (խառը) սեփականության վրա հիմնված առևտրային կազմակերպություններ:

1996-2010 թթ. պետական ձեռնարկությունների թիվը նվազել է ավելի քան 7 անգամ: Պետական ձեռնարկությունների մի մասն այդ ժամանակահատվածում վերակազմավորվեց փակ բաժնետիրական ընկերությունների՝ ինչպես խառը (20 %-ը աշխատավորական (մասնավոր) և 80 %-ը պետական մասնակցությամբ), այնպես էլ բոլոր բաժնետոմսերը պետությանը պատկանող (որոնց թիվը 01.01.2010 թ. կազմել է 662)¹¹:

Գույքային հարաբերությունների կառավարման ներկա փուլում օբյեկտիվ անհրաժեշտություն է առաջացել նորովի մոտենալու սեփականությանը, այդ թվում պետական գույքին, վերանայելու պետական գույքի տնօրինման, տիրապետման և օգտագործման բնագավառում իրականացվող քաղաքականությունը, ուժեղացնելու տնտեսության մեջ պետական գույքի կառավարման համակարգումն ու դրա վերահսկումը, մշակելու տնտեսապես հիմնավորված հեռանկարային զարգացման ծրագրեր, ստեղծելու կանոնակարգված ու գործուն մեխանիզմներ՝ պետական գույքի արդյունավետ կառավարում իրականացնելու համար:

Պետական գույքի կառավարման բնագավառում իրականացվող քաղաքականությունը պետք է ուղղված լինի պետական գույքի հաշվառման միասնական սկզբունքների սահմանմանը, հաշվառման բազայում ամբողջ պետական գույքի ընդգրկմանը, պետական գույքի օգտագործման և պահպանման, գույքային շրջանառության նպատակային և ծրագրային՝ նախապես սահմանված պայմաններին համապատասխան իրականացմանը, պետական գույքի արժևորմանը, պետական գույքի մասնավորեցման և օտարման ոլորտում քաղաքականության մշակմանն ու իրականացմանը, պետական գույքի կառավարման

¹⁰ Տե՛ս **Ա. Խ. Մարկոսյան, Ա. Գ. Մահակյան**, Պետական գույքի կառավարում, Եր., 2015, էջ 206:

¹¹ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 1996 թ. հունվար-դեկտեմբերին», ՀՀ վիճակագրության, պետական ռեզիստրի և վերլուծության վարչություն, Եր., 1997, էջ 70, «Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2009 թ. հունվար-դեկտեմբերին», ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայություն, Եր., 2010, էջ 98: Հետագա տարիների համար ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայությունն այդ ցուցանիշները չի հաշվարկել տարեկան կտրվածքով:

լիազոր մարմնի և պետական գույքային հարաբերությունների կարգավորման բնագավառում լիազորություններ ունեցող պետական կառավարման այլ մարմինների գործառույթների համակարգման և համագործակցության իրականացմանը:

Շուկայական հարաբերությունների հաստատումը նոր հարթություն է տեղափոխում պետական սեփականությունը օգտագործելը կառավարելու հիմնախնդիրները: Պետությունը՝ որպես ամենախոշոր տնտեսավարող սուբյեկտ, միտված է շուկայական հարաբերությունների կարգավորման այնպիսի ռազմավարություն ընտրելու, որպեսզի պետական գույքի կառավարումը համապատասխան ինստիտուցիոնալ կառույցի ձևավորման պայմաններում համարվի առավել արդյունավետ: Պետական գույքի օգտագործման կառավարումը նոր բնույթ է ստանում, որին ամենից առաջ հատկանշական է ոչ պետական սեփականության հետ ակտիվ փոխազդեցությունը:

Բանալի բառեր – *պետական ձեռնարկություն, մասնավոր ընկերություն, ազգայնացում, մասնավորեցում, սեփականություն, ֆինանսական և իրական ակտիվներ, արդյունավետություն*

ВАРДУИ ГАБРИЕЛЯН – *Современные вопросы государственной и частной собственности.* – Эффект масштабной государственной интервенции в экономику, позитивный в фазе кризиса, становится негативным в фазе стабильного долгосрочного экономического роста. Тенденция к разгосударствлению собственности особенно проявилась в 1970-1980-х гг. В более короткие промежутки времени на соотношение частных и государственных секторов экономики влияют особенности развития делового цикла. В период мирового экономического кризиса 2008-2009 гг. многие страны провели антикризисные мероприятия по национализации. В 2010-2014 гг. значительная их часть вернулась к ограничению государственного сектора; правительства этих стран разрабатывали проекты приватизации компаний, чтобы существенно повысить эффективность их деятельности.

Ключевые слова: *государственное предприятие, частная компания, национализация, приватизация, собственность, финансовые и реальные активы, эффективность*

VARDUHI GABRIELYAN – *Current Issues of State and Private Ownership.* – The effect of large-scale government intervention in the economy, being positive in the phase of the crisis, becomes negative in the phase of stable long-term economic growth. The trend towards denationalization of property was particularly apparent in the 1970-1980's. In the shorter run, the relationship between the private and public sectors of the economy is also influenced by peculiarities of the business cycle development. During the global economic crisis of 2008-2009, many countries implemented anti-crisis measures of nationalization. In the 2010-2014, many governments have returned to programs of size limitation of the state sector and are developing projects of further privatization of companies to significantly improve the efficiency of their operations.

Key words: *state-owned enterprise, private company, nationalization, privatization, property, financial and real assets, efficiency*